

Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt 1981-1985

Citation for published version (APA):

de Grip, A. (1987). Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt 1981-1985. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 3(4), 61-69.

Document status and date:

Published: 01/01/1987

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt 1981-1985

Verschuivingen in de beroepen- en opleidingsstructuur

De beroepenstructuur van de samenleving wijzigt zich voortdurend. Dit is het gevolg van de ongelijkmatige ontwikkeling van bedrijfstakken en technologische en organisatorische veranderingen. Sommige beroepen kunnen daarbij als winnaars worden gekwalificeerd, andere zijn de verliezers.

In de jaren zeventig groeiden vooral de kwartaire beroepen sterk. De bezuinigingen in de kwartaire sector hebben de arbeidsmarktsituatie daar echter danig doen verslechteren. In de afgelopen jaren zijn juist de beroepsklassen van hoger en leidinggevend personeel de duidelijkste winnaars. Er lijkt welhaast sprake van een 'management-hausse'. In het algemeen blijkt het opleidingsniveau van de winnende beroepen aanmerkelijk hoger te zijn dan bij de verliezende beroepen. Hierbij is ook een duidelijk verdringingseffect aanwijsbaar: er worden voor veel beroepen steeds hogere aanstellingseisen gesteld.

In dit artikel wordt een beeld geschetst van de veranderingen die in de periode 1981-1985 plaatsvonden in de beroepenstructuur van de Nederlandse samenleving.¹ Daarbij wordt een vergelijking gemaakt met het in 1986 in dit tijdschrift verschenen artikel over 'occupational winners and losers' in de periode 1971-1981.

1. Inleiding

De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de verschillende beroepen is afhankelijk van drie factoren:

1. de ontwikkeling van de afzet in de bedrijfssectoren waarin bepaalde arbeidskrachten werkzaam zijn;
2. technologische en organisatorische veranderingen in de productieprocessen binnen deze sectoren;
3. veranderingen in de gemiddelde werktijd van een arbeidskracht.

Technologische en organisatorische vernieuwingen beïnvloeden daarbij zowel de relatie tussen de afzet en het aantal werkenden in een bedrijfssector (de arbeidsproductiviteit), als de beroepenstructuur binnen een sector (de intra-sectorale werkgelegenheidsstructuur).

De eerste helft van de jaren tachtig is ongetwijfeld een breukvlak geweest in de sectorale samenstelling van de werkgelegenheid. De trendmatige

groei van de commerciële en niet-commerciële dienstverlening werd in belangrijke mate afgeremd als gevolg van het stagneren van de binnenlandse vraag, bezuinigingen in de kwartaire sector en de toegenomen kantoorautomatisering (vooral ook in het bank- en verzekeringswezen). Met name door het sterk aantrekken van de exportvraag kwam er bovendien een eind aan de afname van de werkgelegenheid in de industriële sector. Deze trendbreuken hebben ertoe geleid dat de groei- en krimpberoepen in de periode 1981-1985 sterk verschillen met de 'occupational winners & losers' over de periode 1971-1981. Het begin van de jaren tachtig is bovendien een uitgesproken recessieperiode geweest. Vooral bij de sterk conjunctuurgevoelige bouwberoepen heeft dit geleid tot een omvangrijke afname van de werkgelegenheid. Daarnaast blijken er echter in deze periode ook belangrijke intra-sectorale verschuivingen te hebben plaatsgevonden. Wat dit betreft is de sterke toename van het aantal leidinggevenden ongetwijfeld de meest opvallende ontwikkeling (zie paragraaf 2).

* Dr. A. de Grip is werkzaam bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit Limburg. De auteur dankt M. Bottema en L.A. Vos voor hun hulp bij het verwerken van de gegevens en prof. dr. J.A.M. Heijke voor zijn commentaar op een eerste versie van dit artikel.

De opzet van dit artikel is als volgt. In de volgende paragraaf zullen de ranglijsten van de absoluut en procentueel meest gegroeide of ingekrompen beroepsklassen worden weergegeven. Vervolgens zal worden ingegaan op het opleidingsniveau

van de groeiende en krimpende beroepsklassen. Ten slotte zal met behulp van een zgn. 'shift-share'-analyse worden ingegaan op de vraag in hoeverre de toename van het opleidingsniveau van de werkenden het gevolg is geweest van verschuivingen in de beroepenstructuur of toegeschreven kan worden aan een verhoging van de aanstellingseisen binnen de verschillende beroepsklassen. Dit laatste geeft een indicatie van de mate waarin beter opgeleide arbeidskrachten lager geschoolden verdringen uit hun traditionele beroepsdomeinen. Deze shift-share-analyse zal zowel voor de periode 1981-1985 als voor de periode 1971-1981 worden uitgevoerd.

2. Occupational winners & losers 1981-1985

In deze paragraaf zal achtereenvolgens worden ingegaan op de absoluut en procentueel gezien meest gegroeide beroepsklassen en de absoluut en procentueel gezien sterkst gekrompen beroepsklassen, waarbij zoals gezegd een vergelijking plaatsvindt met de krimp- en groeiberoepen in de jaren zeventig. Evenals in mijn artikel uit 1986 (De Grip, 1986) is hier uitgegaan van de indeling van arbeidskrachten in 83 beroepsklassen (2-cijfercode), vanwege de vaak geringe statistische betrouwbaarheid van de mutaties in het aantal werkenden in de verder gedesaggregeerde beroepsgroepen (3-cijfercode).²

2.1. Groeiende beroepen

Tabel 1 geeft een overzicht van de twaalf beroepsklassen waar tussen 1981 en 1985 het aantal werkenden absoluut gezien het meest is toegenomen. Daarbij wordt telkens tussen haakjes aangegeven welke plaats de beroepsklasse op dezelfde ranglijst voor de periode 1971-1981 innam.

De lijst wordt aangevoerd door de beroepsklasse genees- en verpleegkundigen. De kwartaire beroepsklasse leerkrachten, die in de jaren zeventig de grootste werkgelegenheidsgroei liet zien, is daarentegen sterk teruggevallen. De eveneens in belangrijke mate van de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de kwartaire sector afhankelijke beroepsklassen sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taalkundigen e.d. en (huishoudelijk en) verzorgend personeel hebben zich daarentegen vrij goed weten te handhaven op de groeiers-ranglijst.

Het meest opvallend is de sterke opmars van de beroepsklassen voor leidinggevenden op hoger en middelbaar niveau. Deze beroepsklassen nemen de tweede, derde en tiende plaats in op deze ranglijst. De beroepsklasse toezichthoudend/leidinggevend productiepersoneel was in de periode 1971-1981 – met een derde plaats op de absolute losers-ranglijst – overigens nog een van de sterkst krimpende beroepsklassen. De werkgelegenheidsgroei in de periode 1981-1985 heeft de daling

Tabel 1. Grootste occupational winners gemeten in absolute aantallen 1981-1985

Beroepsklasse	Toename aantal werkzame personen	
	Absoluut	%
1. (3)* Genees- en verpleegkundigen e.d.	38 800	16,9
2. (10) Beleidvoerende en hogere leidinggevende functies (excl. openbaar bestuur)	33 000	25,0
3. (–) Toezichthoudend/leidinggevend productiepersoneel	27 400	37,4
4. (6) Huisbewaarders en schoonmaakpersoneel	21 900	18,6
5. (4) Bankemployés, lokettisten	19 400	7,0
6. (5) Sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taalkundigen e.d.	18 800	20,4
7. (–) Statistici, systeemanalisten e.d.	14 800	40,8
8. (–) Secretariaessen, typisten e.d.	12 500	9,1
9. (7) Huishoudelijk en verzorgend personeel n.e.g.**	12 100	7,1
10. (–) Directeuren en bedrijfsleiders groothandel	12 000	65,9
11. (1) Leerkrachten	11 000	4,1
12. (–) Agrarische arbeiders	10 300	8,4

* De cijfers tussen haakjes geven de positie van de beroepsklasse aan in de corresponderende ranglijst over de periode 1971-1981.

** N.e.g.: niet eerder genoemd.

van het aantal werkenden in deze beroepsklasse in de periode 1971-1981 echter weer bijna goedgemaakt. Gestaag doorgroeiend is de werkgelegenheid in de beroepsklassen huishoudhouders en schoonmaakpersoneel en bankemployés, lokettisten e.d.

Op de zevende plaats in de ranglijst vinden we de beroepsklasse statistici, systeemanalisten e.d., waarin de meeste informaticaberoepen zijn opgenomen. Ook valt te zien dat het aantal secretaresses, typistes e.d. aanmerkelijk is toegenomen, dit ondanks de recentelijk sterk toegenomen automatisering van de tekstverwerking. Het is derhalve niet onwaarschijnlijk dat de werkgelegenheid in deze beroepsklasse in belangrijke mate complementair is aan het aantal hogere en middelbare leidinggevenden. Ten slotte lijkt er ook enige kentering te zijn opgetreden in de trendmatig krimpende werkgelegenheid in de agrarische sector. Echter, tegenover het toenemende aantal agrarische arbeiders staat een nog iets grotere daling van het aantal zelfstandige land- en tuinbouwers (zie tabel 3).

De totale toename van het aantal werkenden in de twaalf meest gegroeide beroepsklassen bedraagt 232 000. Dit is bijna het zevenvoudige van de netto-werkgelegenheidsgroei tussen 1981 en 1985: 36 500.

Bij enkele beroepsklassen blijkt de werkgelegenheidsgroei voornamelijk voor rekening te komen

van enkele specifieke beroepsgroepen. Het groeiende aantal werkenden in de beroepsklasse genees- en verpleegkundigen is voor een belangrijk deel het gevolg van de toename van het aantal verpleegkundigen (+ 26 500).

De stijging van de werkgelegenheid in de beroepsklasse huishoudhouders en schoonmaakpersoneel kan geheel worden toegeschreven aan het schoonmaakpersoneel. De groei van de beroepsklasse statistici, systeemanalisten e.d. kan daarentegen worden verdeeld over de beroepsgroepen systeem-analisten (+ 9200) en programmeurs (+ 5700).

Laten we nu eens kijken naar de beroepsklassen waarin het aantal werkenden relatief het meest is toegenomen. Tabel 2 geeft daarvan een beeld. In deze ranglijst zijn de beroepsklassen van leidinggevend personeel nog sterker vertegenwoordigd. De lijst wordt aangevoerd door het toezichthoudend/leidinggevend administratief personeel, een beroepsklasse waarin het aantal werkenden in vier jaar tijd met maar liefst 84% is toegenomen.

Andere beroepsklassen van leidinggevenden zijn te vinden op de tweede, vierde, vijfde, zesde, achtste en twaalfde plaats van deze ranglijst. In totaal zijn deze zes beroepsklassen verantwoordelijk voor een werkgelegenheidsgroei van 85 500 circa 2½-maal de totale netto-werkgelegenheidsgroei tussen 1981 en 1985. Vijf van de zes beroepsklassen kwamen in dezelfde ranglijst voor de periode 1971-1981 in het geheel niet voor. De

Tabel 2. Grootste occupational winners (procentueel gezien) 1981-1985³

Beroepsklasse	Toename aantal werkzame personen	
	Absoluut	%
1. (—)* Toezichthoudend/leidinggevend administratief personeel	8 000	84,2
2. (—) Directeuren en bedrijfsleiders groothandel	12 000	65,9
3. (6) Statistici, systeemanalisten e.d.	14 800	40,8
4. (10) Directeuren en bedrijfsleiders detailhandel	4 700	39,5
5. (—) Toezichthoudend/leidinggevend productiepersoneel	27 400	37,4
6. (—) Bedrijfsleiders land- en tuinbouw	1 600	33,3
7. (5) Juristen	4 100	28,3
8. (—) Beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies (excl. openbaar bestuur)	33 000	25,0
9. (—) Papierwaren- en kartonnagewerkers	1 000	21,7
10. (3) Sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taal-kundigen e.d.	18 800	20,4
11. (9) Huishoudhouders en schoonmaakpersoneel	21 900	18,6
12. (—) Toezichthoudend/leidinggevend commercieel personeel en inkoopers	6 800	18,0

* Zie tabel 1.

beroepsklassen toezichhoudend en leidinggevend administratief en produktiepersoneel behoorden in de jaren zeventig zelfs tot de twaalf (zowel absoluut als procentueel) sterkst krimpende beroepsklassen. Ook de beroepsklasse papierwaren- en kartonnagewerker stond toen nog op de ranglijst van relatief gezien de sterkste 'losers'-beroepen.

De beroepsklasse directeurs en bedrijfsleiders horecabedrijven, die tussen 1971 en 1981 relatief de grootste groei vertoonde, komt daarentegen nu niet meer op deze ranglijst voor. In deze beroepsklasse vond de groei kennelijk eerder plaats dan bij de andere beroepsklassen van hoger en leidinggevend personeel. Hetzelfde geldt voor de beroepsklassen beroepssportlieden, trainers e.d., journalisten, economen, accountants, leerkrachten, telefonisten e.d.

2.2. Krimpende beroepen

Wat waren nu de losers-beroepen in de eerste helft van de jaren tachtig? Tabel 3 geeft aan in welke beroepsklassen het aantal werkenden absoluut gezien het meest is teruggelopen. In totaal daalde het aantal werkenden in deze beroepsklassen met 194 900. De bouwberoepen zijn op deze lijst oververtegenwoordigd. De beroepsklasse metselaars, timmerlieden e.d. voert de lijst aan. De beroepsklassen loodgieters e.d. en schilders vinden we respectievelijk op de derde en tiende plaats. Ook de daling van de werkgelegenheid in de beroepsklasse elektromonteurs e.d. is in belangrijke mate (- 6200) het gevolg van de teruggang van de werkgelegenheid in de bouwsector.

In de periode 1971-1981 stond deze beroepsklasse overigens nog op de twaalfde plaats op de lijst van de meest gegroeide beroepsklassen. Bovendien zijn de bouwberoepsgroepen kraan- en betonmolenmachinisten e.d. verantwoordelijk voor een deel van de krimp in de beroepsklasse laders, lossers e.d.: -6000. Gezamenlijk laten deze bouwberoepen een teruggang van de werkgelegenheid zien van maar liefst 87 300, ruim 40% van de totale werkgelegenheidsdaling in deze krimpberoepen.

Opvallend is ook de daling van het aantal werkenden in de beroepsklasse administratieve functies n.e.g. (niet eerder genoemd), temeer daar deze beroepsklasse in de periode 1971-1981 nog een tweede plaats innam op de ranglijst van de absoluut meest gegroeide beroepsklassen. Daarbij moet echter wel bedacht worden dat het hier gaat om een restgroep binnen de administratieve beroepen, waardoor er vrij snel een vertekening kan ontstaan bij het vaststellen van het aantal werkenden. Een omvangrijke teruggang van de werkgelegenheid vond ook plaats in de beroepsklassen machinebankwerkers, -monteurs, instrumentmakers e.d., zelfstandige land- en tuinbouwers en chauffeurs, matrozen e.d. De daling van het aantal zelfstandigen in de agrarische sector wordt zoals gezegd gecompenseerd door een vrijwel even grote toename van het aantal agrarische arbeiders.⁴ De werkgelegenheidsdaling in de beroepsklasse chauffeurs, matrozen e.d. is voor het overgrote deel toe te schrijven aan de teruglopende werkgelegenheid in de beroepsgroep chauffeurs (-10 600).

Tabel 3. Grootste occupational losers gemeten in absolute aantallen 1981-1985

Beroepsklasse	Afname aantal werkzame personen	
	Absoluut	%
1. (5)* Metselaars, timmerlieden e.d.	44 300	20,7
2. (-) Administratieve functies n.e.g.	27 200	6,6
3. (4) Loodgieters, lassers, constructiewerkers	22 600	17,7
4. (-) Machinebankwerkers, -monteurs, instrumentmakers e.d.	22 000	12,3
5. (-) Laders, lossers, inpakkers, grondwerkers e.d.	15 600	8,8
6. (7) Zelfstandige land- en tuinbouwers	11 700	8,3
7. (-) Chauffeurs, matrozen e.d.	11 300	7,1
8. (-) Elektromonteurs, reparateurs van elektrische apparaten	9 400	7,8
9. (1) Overige arbeiders (sjouwers e.d.)	9 000	16,5
10. (9) Schilders	8 200	17,3
11. (8) Gereedschapmakers, machinale metaalbewerkers e.d.	7 300	15,3
12. (-) Meubelmakers e.a. houtbewerkers	6 300	27,3

* Zie tabel 1.

Tabel 4. Grootste occupational losers (procentueel gezien) 1981-1985⁵

Beroepsklasse	Afname aantal werkzame personen	
	Absoluut	%
1. (-)* Ambachts- en industriële beroepen n.e.g.	5 200	28,6
2. (-) Meubelmakers e.a. houtbewerkers	6 300	27,3
3. (-) Metselaars, timmerlieden e.d.	44 300	20,7
4. (8) Schoen- en lederwarenmakers	1 900	19,4
5. (-) Zelfstandige groothandelaren en tussenpersonen	5 100	19,0
6. (-) Loodgieters, lassers, constructiewerkers	22 600	17,7
7. (-) Schilders	8 200	17,3
8. (6) Overige arbeiders (sjouwers e.d.)	9 000	16,5
9. (-) Boekhoudmachine-, computeroperateurs e.d.	2 300	16,5
10. (-) Gereedschapmakers, machinale metaalbewerkers e.d.	7 300	15,3
11. (11) Houtzagers, papiermakers e.d.	1 300	15,3
12. (-) Zelfstandige hotel-, restaurant-, caféhouders e.d.	4 300	12,5

* Zie tabel 1.

Van de beroepsklassen die in de periode 1971-1981 nog op deze ranglijst stonden, komen er nu enkele niet meer op de lijst voor. Naast de beroepsklassen toezichthoudend en leidinggevend productie- en administratief personeel, waarin de werkgelegenheidsdaling is omgeslagen in een sterke werkgelegenheidsgroei, gaat het hier om de beroepsklassen kleermakers, naaisters e.d., spinners, textielververs e.d., (vliegtuig- en) scheepsofficieren en vertegenwoordigers. Kennelijk is in deze beroepsklassen de grootste teruggang in de werkgelegenheid achter de rug.

Tabel 4 geeft de ranglijst van de beroepsklassen waar het aantal werkenden tussen 1981 en 1985 procentueel gezien het meest is gedaald. De lijst wordt aangevoerd door de restgroep ambachts- en industriële beroepen n.e.g. (o.a. keurders van produkten, beton- en cementproduktenmakers), gevolgd door de beroepsklasse meubelmakers e.a. houtbewerkers. In beide beroepsklassen is het aantal werkenden met meer dan 25% afgenomen. Naast de bouwberoepen die ook reeds op de lijst van absolute krimpberoepen voorkwamen, valt er eveneens een belangrijke werkgelegenheidsdaling te constateren in de beroepsklassen zelfstandige groothandelaren en tussenpersonen en boekhoudmachine- en computeroperateurs e.d. De daling van het aantal zelfstandige groothandelaren en tussenpersonen vormt kennelijk deels de keerzijde van de toename van het aantal werkenden in de beroepsklasse directeuren en bedrijfsleiders groothandel, dat met 12 000 toenam; mogelijk als gevolg van een toenemende bedrijfsconcentratie in

deze sector. Het dalende aantal boekhoudmachine- en computeroperateurs laat zien dat de door de (kantoor)automatisering ontstane beroepen ook weer kunnen verdwijnen als gevolg van verdergaande vernieuwingen. De daling wordt geheel veroorzaakt door de beroepsgroep 'machine-operateurs van ponskaartverwerkende e.a. computerrandapparatuur' (-3100).

3. Opleidingsniveaus

Welke implicaties heeft de verschuiving van de beroepenstructuur nu voor de opleidingsstructuur van de werkgelegenheid? Om hiervan een eerste indicatie te krijgen, kunnen we kijken naar het opleidingsniveau van de meest gegroeide en de meest gekrompen beroepsklassen. Daarbij onderscheiden we het gemiddelde en het modale opleidingsniveau. Het gemiddelde opleidingsniveau berekenen we op dezelfde wijze als in het vorige artikel. Aan gediplomeerde schoolverlaters van de verschillende schoolsoorten rekenen we de volgende aantallen opleidingsjaren na het basisonderwijs toe:

- lbo/mavo	3 jaar
- havo/vwo/mbo	6 jaar
- hbo	9 jaar
- wo	12 jaar

Tabel 5 geeft het gemiddelde opleidingsniveau (GON) en het modale opleidingsniveau (MON) weer van de absoluut of relatief het sterkst gegroeide beroepsklassen. Van deze twaalf winnersberoepen biedt slechts een drietal beroepsklassen werkgelegenheid voor relatief laag geschoolde ar-

Tabel 5. Gemiddeld en modaal opleidingsniveau van de absoluut en relatief sterkst toegenomen beroepsklassen 1981-1985 (cijfers 1985)

<i>Beroepsklasse absolute winners</i>	<i>GON (jaren)</i>	<i>MON</i>
1. Genees- en verpleegkundigen e.d.	7,1	mbo
2. Beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies (excl. openbaar bestuur)	6,9	mbo
3. Toezichthoudend/leidinggevend productiepersoneel	4,6	mbo
4. Huisbewaarders en schoonmaakpersoneel	2,1	ong.
5. Bankemployés, lokettisten	5,1	mbo
6. Sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taalkundigen e.d.	9,0	hbo
7. Statistici, systeemanalisten e.d.	7,8	hbo
8. Secretaressen, typisten e.d.	5,5	mbo
9. Huishoudelijk en verzorgend personeel n.e.g.	3,7	mbo
10. Directeuren en bedrijfsleiders groothandel	6,0	mbo
11. Leerkrachten	9,2	hbo
12. Agrarische arbeiders	3,1	lbo
Gemiddelde van absolute winnersberoepsklassen	6,0	
<i>Beroepsklasse relatieve winners</i>		
1. Toezichthoudend/leidinggevend administratief personeel	5,8	mbo
2. Directeuren en bedrijfsleiders groothandel	6,0	mbo
3. Statistici, systeemanalisten e.d.	7,8	hbo
4. Directeuren en bedrijfsleiders detailhandel	5,5	mbo
5. Toezichthoudend/leidinggevend productiepersoneel	4,6	mbo
6. Bedrijfsleiders land- en tuinbouw	5,1	mbo
7. Juristen	11,1	wo
8. Beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies (excl. openbaar bestuur)	6,9	mbo
9. Papierwaren- en kartonnagewerkers	1,9	ong.
10. Sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taalkundigen e.d.	9,0	hbo
11. Huisbewaarders en schoonmaakpersoneel	2,1	ong.
12. Toezichthoudend/leidinggevend commercieel personeel en inkopers	5,4	mbo
Gemiddelde van relatieve winnersberoepsklassen	5,9	

Ong. = ongeschoold

beidskrachten. De beroepsklassen huisbewaarders en schoonmaakpersoneel en papier- en kartonnagewerkers zijn modaal ongeschoold, terwijl bij de beroepsklasse agrarische arbeiders de lbo-ge-schoolden het grootste aandeel in de werkgelegenheid hebben. De overige beroepsklassen hebben een modaal opleidingsniveau van mbo of hoger. Een erg hoog opleidingsniveau zien we bij de beroepsklassen statistici, systeemanalisten e.d., leerkrachten, juristen en sociale wetenschappers, sociale hulpverleners, taalkundigen e.d.

Wanneer we dit vergelijken met het modale en gemiddelde opleidingsniveau van de beroepsklassen op de beide losers-lijsten, zien we dat, evenals in

de jaren zeventig, het scholingsniveau in de krimpberoepen aanzienlijk lager ligt. Van de 18 beroepsklassen die op een of beide losers-lijsten voorkomen, hebben er 7 als modaal opleidingsniveau lbo, 6 mbo en bieden 5 beroepsklassen modaal gezien ongeschoolde werkgelegenheid. Gemiddeld zijn de werkenden in de krimpberoepen maar liefst circa 2½ jaar minder geschoold dan in de groeieroepen.

4. Verschuivingen in het opleidingsniveau

In De Grip (1986) werd de vraag gesteld in hoeverre het verhoudingsgewijs hoge opleidingsniveau voor schoolverlaters in de jaren zeventig heeft geleid tot een intrede in ook voorheen reeds

relatief hooggeschoolde beroepsklassen, of dat deze nieuwkomers op de arbeidsmarkt het opleidingsniveau van de beroepsklassen waarin ze gingen werken hebben verhoogd. Het laatste impliceert, dat lager geschoolde arbeid verdrongen wordt uit beroepsklassen die voorheen tot dit beroepsdomein behoorden. Men spreekt in dit verband wel van 'neerwaartse verdringing' (zie bijv. Van Hoof en Dronkers, 1980). Dit betekent, dat werkgevers impliciet of expliciet hun aanstellingseisen hebben verhoogd. Uit een verhoging van het opleidingsniveau van de arbeidskrachten die werkzaam zijn in een bepaalde beroepsklasse valt overigens niet zonder meer af te leiden in hoeverre het verhogen van de opleidingseisen het gevolg is van het gecompliceerder worden van de te verrichten werkzaamheden

('upgrading') of louter is toe te schrijven aan het grotere aanbod van hoger geschoolde arbeidskrachten.

In De Grip (1986) werd alleen gekeken naar de verschuivingen in het gemiddelde en het modale opleidingsniveau van de winners-beroepen. Dit geeft natuurlijk slechts een summier indicatie van het al of niet optreden van neerwaartse verdringingsprocessen. Een zgn. *shift-share-analyse* maakt het mogelijk op een wat meer systematische manier een antwoord te vinden op de vraag in hoeverre de stijging van het gemiddelde opleidingsniveau van werkenden kan worden toegeschreven aan verschuivingen in de beroepenstructuur of het gevolg is van hogere aanstellingseisen binnen de verschillende beroepsklassen.

De gevolgen van de verschuivingen in de beroe-

Tabel 6. Gemiddeld en modaal opleidingsniveau van de absoluut en relatief sterkst afgenomen beroepsklassen 1981-1985 (cijfers 1985)

<i>Beroepsklasse absolute losers</i>	<i>GON (jaren)</i>	<i>MON</i>
1. Metselaars, timmerlieden e.d.	3,2	lbo
2. Administratieve functies n.e.g.	5,0	mbo
3. Loodgieters, lassers, constructiewerkers	3,5	lbo
4. Machinebankwerkers, -monteurs, instrumentmakers e.d.	4,0	mbo
5. Laders, lossers, inpakkers, grondwerkers	2,3	ong.
6. Zelfstandige land- en tuinbouwers	3,8	lbo
7. Chauffeurs, matrozen e.d.	2,8	lbo
8. Elektromonteurs, reparateurs van elektrische apparaten	4,5	mbo
9. Overige arbeiders (sjouwers e.d.)	1,6	ong.
10. Schilders	3,3	lbo
11. Gereedschapmakers, machinale metaalbewerkers	3,2	lbo
12. Meubelmakers e.a. houtbewerkers	3,1	lbo
Gemiddelde van absolute losersberoepsklassen	3,7	

Beroepsklasse relatieve losers

1. Ambachts- en industriële beroepen n.e.g.	2,6	ong.
2. Meubelmakers e.a. houtbewerkers	3,1	lbo
3. Metselaars, timmerlieden e.d.	3,2	lbo
4. Schoen- en lederwarenmakers	4,4	mbo
5. Zelfstandige groothandelaren en tussenpersonen	2,7	ong.
6. Loodgieters, lassers, constructiewerkers	3,5	lbo
7. Schilders	3,3	lbo
8. Overige arbeiders (sjouwers e.d.)	1,6	ong.
9. Boekhoudmachine-, computeroperateurs e.d.	4,6	mbo
10. Gereedschapmakers, machinale metaalbewerkers e.d.	3,2	lbo
11. Houtzagers, papiermakers e.d.	2,0	ong.
12. Zelfstandige hotel-, restaurant-, caféhouders e.d.	4,2	mbo
Gemiddelde relatieve losersberoepsklassen	3,2	

Ong. = ongeschoold

penstructuur voor het gemiddelde opleidingsniveau bestempelen we als het *structuureffect* (shift) en verschuivingen van het gemiddelde opleidingsniveau binnen een beroepsklasse als het *verdringingseffect* (share). Het structuureffect (SE) voor de periode 1981-1985 kan als volgt worden berekend:

$$SE = \sum_{j=1}^n (e_{j85} - e_{j81}) \cdot GON_{j81} \quad (1)$$

waarbij:

e_j = aandeel van beroepsklasse j in totaal aantal werkenden;

GON_{j81} = gemiddeld opleidingsniveau in beroepsklasse j in 1981.

Het verdringingseffect (VE) is dan:

$$VE = \sum_{j=1}^n e_{j81} (GON_{j85} - GON_{j81}) \quad (2)$$

Naast deze beide effecten resteert er dan nog een *interactie-effect* (IE):

$$IE = \sum_{j=1}^n (e_{j85} - e_{j81}) (GON_{j85} - GON_{j81}) \quad (3)$$

Tabel 7 geeft de uitkomsten van deze analyse, zowel voor de periode 1981-1985 als voor de periode 1971-1981. De analyse voor de periode 1981-1985 is gebaseerd op de gegevens van 82 beroepsklassen; voor de periode 1971-1981 konden slechts 79 beroepsklassen worden onderscheiden. Uit deze cijfers blijkt dat de toename van het gemiddelde opleidingsniveau tussen 1981 en 1985

van bijna een half jaar merendeels kan worden toegeschreven aan het verdringingseffect. Zoals uit het verschil in het GON van de winnende en krimpende beroepsklassen al enigszins kan worden afgeleid, dragen de verschuivingen in de beroepenstructuur echter ook duidelijk bij tot het toenemen van het gemiddelde opleidingsniveau. Voor de periode 1971-1981 blijken de uitkomsten globaal hetzelfde te zijn. Het verdringingseffect is relatief nog groter. Waarschijnlijk is hier echter sprake van enige vertekening van het beeld, omdat bij de cijfers van de Volkstelling 1971 slechts gekeken is naar het scholingsniveau van de loontrekkenden en ook de onderwijsindeling op enkele punten verschilt met die van de Arbeidskrachtentelling 1981.

5. Besluit

Ook in de eerste helft van de jaren tachtig hebben er zoals we gezien hebben belangrijke verschuivingen plaatsgevonden in de beroepenstructuur van onze samenleving. Nog sterker dan in de jaren zeventig blijkt de groei van de werkgelegenheid zich te concentreren in een beperkt aantal beroepsklassen. De werkgelegenheidsgroei in de twaalf in absolute zin meest gegroeide beroepsklassen is maar liefst bijna het zevenvoudige van de totale netto-werkgelegenheidstoename. In de periode 1971-1981 bedroeg de groei in de twaalf winners-beroepen slechts het dubbele van de totale netto-werkgelegenheidsgroei. In het laatste geval gaat het echter om een langere periode, hetgeen ongetwijfeld van invloed is geweest op de mate waarin de werkgelegenheidsgroei zich concentreert in een beperkt aantal beroepsklassen. In tegenstelling tot de jaren zeventig blijken het

Tabel 7. Verandering van het GON opgedeeld in een structuur-, verdringings- en interactie-effect (in opleidingsjaren)

	Structuur-effect	Verdringings-effect	Interactie-effect
<i>1981-1985</i>			
GON 1981 = 4,55			
GON 1985 = 5,02			
GON 1981-1985 = 0,47	0,14	0,38	-0,05
<i>1971-1981</i>			
GON 1971 = 2,95			
GON 1981* = 4,59			
GON 1971-1981 = 1,64	0,28	1,38	-0,02

* GON 1981 heeft hier een andere waarde, omdat bij de analyse van de periode 1971-1981 slechts kon worden uitgegaan van 79 (i.p.v. 82) beroepsklassen.

nu niet de kwartaire beroepsklassen te zijn die het sterkst groeien, maar vooral de beroepsklassen van hoger en leidinggevend personeel. Er lijkt wat dit betreft welhaast sprake van een ware 'management-hausse'.

Daarnaast is er sprake van een sterke toename van het aantal genees- en verpleegkundigen en automatiseringsdeskundigen. Bij de krimpende beroepsklassen zijn daarentegen de bouwberoepen oververtegenwoordigd.

Net als in de jaren zeventig blijkt het opleidingsniveau van de winnende beroepen aanmerkelijk hoger te zijn dan dat van de krimpberoepen. De beroepsklasse huisbewaarders en schoonmaakpersoneel is de enige van de, in absolute zin sterkst groeiende beroepsklassen, waarin ongeschoolde arbeidskrachten de grootste groep vormen. De toename van het gemiddelde opleidingsniveau van de werkzame bevolking kan derhalve voor een deel worden toegeschreven aan verschuivingen in de beroepenstructuur. Echter, op basis van een shift-share-analyse kan worden geconstateerd, dat de stijging van het opleidingsniveau binnen de beroepsklassen, het zgn. verdringingseffect, een veel grotere invloed heeft op het gemiddelde opleidingsniveau. Ook in de jaren zeventig blijkt dit laatste het geval te zijn geweest. □

Noten

1. Daarbij is gebruik gemaakt van gegevens uit de Arbeidskrachtentellingen 1981 en 1985 van het CBS. Voor de goede orde moet worden benadrukt dat het in dit artikel gaat om werkgelegenheidsontwikkelingen. Het is dan ook in deze context dat wordt gesproken van 'winnaars en verliezers'. De ontwikke-

ling van het arbeidsaanbod en de (door vraag- en aanbodontwikkelingen bepaalde) werkloosheidsontwikkeling blijven hier derhalve buiten beschouwing.

2. Zoals in De Grip (1986) werd opgemerkt, is de verdeling in beroepsklassen enigszins arbitrair. Met name beroepsklassen als 'overige arbeiders' en 'administratieve functies n.e.g.' (n.e.g. = niet eerder genoemd) hebben een erg heterogene samenstelling. De verschillen in heterogeniteit tussen de beroepsklassen zullen ongetwijfeld ook van invloed zijn op de ranglijsten. Daarnaast zijn er belangrijke verschillen in omvang tussen de verschillende beroepsklassen. Vanzelfsprekend worden de ranglijsten van de beroepsklassen met de grootste absolute mutaties hierdoor beïnvloed.
3. De beroepsklasse 'beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies bij openbaar bestuur' is niet in deze lijst opgenomen, omdat de toename van het aantal werkenden kleiner was dan 1000 (zie ook noot 5).
4. De daling van het aantal zelfstandigen in de agrarische sector wordt echter enigszins overschat door het opnemen van een nieuwe beroepsklasse 'directeuren agrarische bedrijven' in de Arbeidskrachtentelling 1985.
5. Enkele erg kleine beroepsklassen, waarbij de absolute daling van de werkgelegenheid kleiner was dan 1000, zijn niet in deze lijst opgenomen vanwege de geringe statistische betrouwbaarheid van deze mutaties.

Literatuur

- Grip, A. de, 'Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt in de jaren '70,' *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jrg. 2, nr. 1, 1986, blz. 41-51.
- Hoof, J.J. van en J. Dronkers, *Onderwijs en arbeidsmarkt: een verkenning van de relaties tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem*, Van Loghem Slaterus, Deventer 1980.
- Huygen, F., B.J.P. Riesewijk en C.J.M. Conen, *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland*, Staatsuitgeverij, Den Haag 1983.
- Leon, C.B., 'Occupational winners & losers, who they were during 1972-'80,' *Monthly Labour Review*, jrg. 105, nr. 6, 1982, blz. 18-28.